

”1968” som metafor

Artiklen skildrer, hvordan universitetsreformer og fagkritik kom på dagsordenen i årene omkring 1968, og hvordan RUC som et universitet uden bindinger af gamle traditioner blev et resultat af disse bevægelser. Den danske universitetssektor står ikke desto mindre med et uindfriet reformbehov.

HENNING SALLING OLESEN

Professor i Uddannelsesforskning ved Institut for Mennesker og Teknologi Uddannelsesforskning, RUC. I studenterrådet fra 1967 og ansat på RUC siden dette universitets start i 1972, prorektor og i perioder konstitueret rektor 2007-2010.
E-mail: hso@ruc.dk

Indledning

1968 er et årstal i forrige århundrede. Året efter, at det røde kabinet var gået op i luer.

”1968” er en metafor, der omfatter meget mere end året af samme navn. Det er en selvstændig symbolsk størrelse, der betegner en implosion af processer, der begyndte mange år før, og som stadig ikke er afsluttet. Når vi markerer 50-året, tæller vi med udgangspunkt i året, men indholdsmæssigt er det den symbolske enhed, vi refererer til. ”1968” havde måske revolutionære potentialer - hvis man ellers ikke hører til dem, der mener, at en revolution består af ”en storm på vinterpaladset”. Ægte revolutioner udfolder sig gennem talløse reformer, der ændrer rammerne, og grundlæggende ændringer af tænke-måder og hverdagspraksis. Og det er svært at se, hvor man er undervejs. ”1968’s” revolutionære potentialer har næppe foldet sig helt ud endnu.

Jeg oplevede ”1968” på universitetet og forsøgte mest at forstå hvad der VAR sket og at omsætte nogle af de nye dynamikker til reformpolitik i denne sektor. Den krise og de problemer, der medvirkede til, at ”1968” fik så voldsomt et gennemslag i de akademiske institutioner, er imidlertid langt fra ude af verden. Jeg anskuer erindringsglimt fra de forgangne næsten fem årtier gennem en fremtidsprisme: Hvad skete og hvorfor? Hvilke problemer og potentialer for deres løsning er endnu aktuelle?

En lille anekdote

Lad mig begynde med en lille anekdote: En dag i foråret 1972, hvor jeg var stærkt engageret som studentrepræsentant i etableringen af Roskilde Universitetscenter, blev jeg af den daværende rektor Erling Olsen inviteret på morgenmad på cafe A Porta – dengang en stilig cafe i parisisk stil ved hotel d’Angleterre, nu er det vist blevet til en McDonalds. Det var usædvanligt – næsten dagligt mødte jeg nemlig Erling Olsen på Munksøgård ved Risø, hvor det interimstyre, som stod for

forberedelsen af RUC, var huset. Jeg havde derimod slet ikke min daglige gang på cafe A Porta. Anledningen til denne verdensmandsgestus viste sig at være, at Erling Olsen ville forklare mig, hvad studentrepræsentanterne burde mene i en konkret administrativ sag, som skulle besluttes i RUCs interimsstyre – og antagelig regnede mig for den, der var nemmest at overtale. Det var begyndelsen til enden på en succesrig reform-alliance mellem Socialdemokratiet og den udogmatiske venstrefløj, som udgjorde hovedstrømmen i studenterbevægelsen. Jeg skal straks forklare, hvordan denne alliance var et resultat af en visionær strategisk tolkning og håndtering af de samfundsmæssige konflikter, som imploderede i 1968, og så vil det også være klarere, hvorfor den konkrete sag havde så meget politisk sprængkraft, at den krævede morgenmad på A Porta.

Året 1968 som kondensat

1968 var et voldsomt år – Martin Luther King blev dræbt, Rudi Dutschke blev skudt, men overlevede, Tjekkoslovakiet begyndte en demokratisering, som kaldte Warschawapagtens tropper til broderlig hjælp, og arbejdere og studenter gennemførte den anden franske revolution – næsten. Alle disse hændelser hænger antagelig sammen – og de voldsomme begivenheder forstås bedst som resultater af fremskridt i årene forud. Borgerretsbevægelsen i USA mobiliserede mod racediskrimination og for social forandring, og den trak et bredere spor. Den amerikanske middelklasseungdom, der var vokset op i materiel velstand, måtte spejdes forgæves efter social og kulturel frihed og følte sig moralsk udfordret af den faktiske fattigdom og den fortsatte racisme trods formel lighed og kunne i øvrigt iagttage hvordan USA’s status som verdens førende magt blev omsat i en moralsk tvivlsom imperialistisk dominans. Reaktionen var mangeartede – fra politisk aktivisme til en musikalsk og kropslig subkultur – på det politisk organiserede plan omsat i Black Panther Party, borgerretsbevægelse, SDS (Student for a Democratic Society) – og ikke mindst via kunst, kultur og musik kom det også til at virke inspirerende for kunstnere og unge

i Europa. Drabet på Martin Luther King var en af kulminationerne på polariseringen i det amerikanske samfund. I Europa var der tilsvarende dynamikker – sammenstødet mellem en opvoksende ungdoms forventninger om frihed, retfærdighed og demokrati mødte de europæiske samfunds konservatisme. Både i øst og vest var det en moderniserings- og demokratiseringskonflikt (den tjekkoslovakiske reformpolitik var ikke mindst en moderniseringspolitik). I Frankrig, der kom ud af en smertelig kolonikrig i Nordafrika, førte det til omfattende social uro. Det begyndte som et antiautoritært studenteroprør, men stafetten blev overtaget af en politisk mobiliseret arbejderklasse, og i maj 1968 førte kombinationen af strejker og studenteroprør til en tilspidset situation, hvor i hvert fald regimet troede, at enden var nær. Det var den så ikke. Men de Gaulle udskrev valg, og da jeg besøgte Paris i september 1968, var alle spor af konflikten væk fra gadebilledet på venstre seiebred. Men systemet var rystet.

I resten af Europa var der tale om et mere afgrænset ungdoms- og studenteroprør. Både i Tyskland og Italien blev det til gengæld et radikaliseret og til dels voldeligt oprør i stærkt konservative samfund. Så galt gik det ikke i Danmark. Det har været omdiskuteret, hvorfor ungdomsoprøret i Danmark fik et langt mere konstruktivt og fredssommeligt forløb. I første omgang var impulserne ellers i høj grad begivenhederne ude i verden. Vietnam-krigen konkretiserede en general imperialisme-problemstilling, og flere og flere studerende begyndte at opfatte diktaturerne i Grækenland og Spanien, apartheid-regimet i Sydafrika og måske også palæstinensernes håbløse situation som deres problemer. Men i lighed med den franske studenterbevægelses tematisering af uddannelsespolitik og demokratisering af uddannelsesinstitutionerne blev de globale politiske spørgsmål transponeret til kritik af den daglige studiesituation. Da de danske studerende så, at de franske studerende kunne vinde et opgør om det franske – ganske vist ekstremt elitære universitetssystem – startede en kamp for medbestemmelse og nye arbejdsformer.

Jeg kom lige tidsnok til at komme med i denne proces. Jeg kom ind i studenterorganisationerne i løbet af 1967, først på afstand som aktiv i Studenterrådet i Århus og fra 1968 som fuldtidsengageret i Danske Studerendes Fællesråds hovedkvarter, netop da universitetsbesættelserne prægede billedet. De følgende to-tre år skete der en fuldstændig ændring af studenterorganisationernes selvforståelse, organisatoriske praksis og forholdet til samfundet omkring os.

Den danske studenterbevægelse

DSF (Danske Studerendes Fællesråd) var paraplyorganisation for studenterrådene ved de enkelt universiteter og læreanstalter og havde en relativt formaliseret anerkendelse i forhold til centraladministrationen, som var opnået gennem et sagligt og relativt teknokratisk arbejde i løbet af 1960'erne med uddannelsespolitik og de studerendes livssituation (især boliger og økonomi). Ikke desto mindre var DSF meget hurtig til at forstå de nye udviklinger i studenterbefolkningen – i den tumultariske proces i 1968-69 blev der etableret uformelle konsultations- og

støtte-organiseringer direkte mellem lokale studentergrupper og DSF, undertiden til irritation for Studenterrådene. DSF gennemførte en radikal ændring af sin organisation. På samme tid, som man videreførte den formelle repræsentation i Undervisningsministeriets planlægningsorganer, blev hele den interne mødevirksomhed lagt om til diskussionsfora og åbne arbejdsgrupper. Selv den årlige kongres fik form af diskussionsseminarer, hvor der blev udvekslet erfaringer og formuleret politik med henblik på de faglige miljøer. Det lyder måske ikke så imponerende i dag, men var revolutionerende dengang og satte DSF i stand til at foretage en direkte kobling mellem den fagkritiske virksomhed og den statslige reformplanlægning.

Et af resultaterne var vedtagelsen i 1970 af den antagelig mest demokratiske universitetslov, verden hidtil har kendt. Når dette kunne lykkes, skyldtes det i høj grad, at de studerendes organisationer havde held til at forbinde den politiske-organisatoriske dagsorden om generelle universitetsreformer med de afgørende dynamikker i de studerendes engagement: Den ene var kravet om medbestemmelse. Den anden var kritikken af uddannelsernes klasse-mæssige funktion og kritikken af den herskende videnskabelighed (fagkritikken).

Behovet for universitetsreformer

Den uddannelsesstrukturelle baggrund var omstillingen fra det smalle eliteuniversitet til et masseuniversitet – som universiteterne hverken indholdsmæssigt eller organisatorisk havde indstillet sig på. Mange gode kræfter havde i løbet af 60'erne arbejdet for en modernisering af universiteterne, men havde ikke meget held med det. Bl.a. via *Planlægningsrådet for de højere uddannelser* var der bygget et pres op, som universiteterne modstod. Det konservative professorvælde bestod. Da de studerende allierede sig med de ”yngre lærere” (Amanuensis-rådet) i kravet om en styrelsesreform, var der allerede etableret en ret bred forståelse i det politiske liv og samfundet i det hele taget for, at der var brug for universitetsreformer. De eksisterende universiteter var i realiteten på sammenbruddets rand i slutningen af 1960'erne, først og fremmest på grund af den eksplosive udvidelse af studentertilgangen. Den var et resultat af en bredere udvikling i befolkningen, som gjorde, at småborgerskab og arbejderklasse i stigende grad så uddannelse som vejen til et bedre liv for deres børn. Det blev imødekommet med skolereformerne i begyndelsen af 1960'erne og udbygningen af gymnasieskolen til hele landet, og hovedparten af de nye studenter søgte ind på universiteterne. Men det var jo også en ændret klasse-mæssig rekruttering – unge fra arbejderklassen og landet, der ikke på forhånd var kulturelt indforståede, og unge fra borgerskabet og middelklassen, der søgte frihed og var tiltagende antiautoritære. I de mest aktive fag opstod en livlig fagkritisk virksomhed, som både omfattede studerende og ”yngre lærere”. I visse faser overtog de studerende simpelthen undervisning. Den fagkritik, som udvikledes i de enkelte fag, var jo de studerendes ønske om en uddannelse og en faglighed som kunne spille en ganske anden rolle i samfundet.

Kravet om en demokratisering var – og det er lærerigt i dag – en sammensmeltning af et krav om arbejdspladsdemokrati

(som i høj grad forenede studenter, VIP og TAP-medarbejdere), en modernisering (som alle udenfor universitetet kunne se nødvendigheden af) og engagementet i at udvikle en mere socialt ansvarlig forskning og uddannelse, der kunne tjene brede samfundsmæssige interesser. Studenterbevægelsen var naturligvis ingenlunde en homogen størrelse – de mest tilspidsede kampe foregik omkring universitetsbesættelserne og kravene om medbestemmelse, men det mest afgørende på længere sigt var måske den mangfoldige aktivitet ”ude i fagene”, som det hed. Dvs. i tilknytning til de enkelte studier og institutter, hvor det handlede om udvikling af uddannelsesrammerne, men mindst lige så meget om at studere anderledes og på en måde der afspejlede de studerendes engagement i samfundet i øvrigt – i græsrodsaktiviteter, i politiske partier, i kvindebevægelsen, i kollektiverne og så videre.

Fagkritikken som dagsorden

Det var kulturelle og verdenspolitiske dagsordner – ny-imperialismen, Vietnamkrigen, fredsbevægelsen, kvindebevægelsen og den seksuelle frigørelse, blomsterbørn osv., som var baggrunden for studenterbevægelsen. Men det blev karakteristisk for den danske udvikling, at disse globale og eksistentielle spørgsmål også blev omsat i synspunkter på den aktuelle universitetssituation – på indholdet i studierne, den akademiske tradition, de arkaiske organisationsformer. Efter de spektakulære revolter og den relative succes med at få medbestemmelse sat på dagsorden udvikledes i de følgende måneder og år en relativt samlet forståelse og strategi, der sammenkædede det fagkritiske arbejde med medbestemmelsen, og Studenterrådene lagde ligeledes deres virksomhed an på at skabe, aktivere og koordinere fagkritiske grupper og at støtte de lokale fagråd. Det nye mantra for hele organiseringen var at rette opmærksomheden mod indholdet i uddannelserne, kritisk videnskabelighed, og samfundets behov for viden og uddannelse. Alt sammen med et klart kritisk perspektiv, der både handlede om klasseinteresser, fordelingspolitik og funktionalitet. Heri lå grundlag for en ny legitimitet uden for universitetet og for alliancer med fagbevægelsen og med folkelige organisationer. Helt systematisk arbejdede man med intern fagkritik, som var møntet på studieplanernes og forskningens indhold, og ekstern fagkritik som var møntet på anvendelsen af viden og på de færdiguddannedes varetagelse af erhvervsfunktioner.

I en række fag skete der meget hurtigt en indholdsmæssig justering af studieplaner – f.eks. sociologi, psykologi og de store humanistiske fag nordisk, engelsk, litteraturvidenskab. Fagkritikken var samtidig en formel for større bredde i studentermobiliseringen – også fag og institutioner, der ikke havde været med i første linje i medbestemmelseskampen, så perspektiverne i at reflektere kritisk og udvikle deres egne uddannelser. Der kom fagkritiske grupper i naturvidenskabernes, i ingeniøruddannelserne m.fl. Den indflydelse, som den fagkritiske aktivitet havde på fagenes grundlæggende indhold og ikke mindst på refleksionsniveauet, er måske den mest dybtgående og varige konsekvens af studenteroprøret. Kritikken af positivismen som videnskabsteori og dogmet om videnskabens politiske og samfundsmæssige neutralitet blev grundigt gjort til skamme.

Men det er samtidig klart, at ”den nye faglighed” kun inden for enkelte fag blev institutionelt afstivet, og at den på forskningssiden kun berørte en begrænset andel af den samlede forskning.

Den fagkritiske blomstring, som især gjorde sig gældende på KU og AU – men siden også på DTU og HHK (som det hed, før det blev til CBS!) – var til gengæld den perfekte affyringsrampe for udformningen af de nye universiteter i Roskilde og Ålborg. Her fik de tanker, der var gjort i de fagkritiske grupper og blandt de studerende og lærere om universiteternes samfundsmæssige forpligtelser, pludselig en bane at udfolde sig på. Det blev omsat i en konkret utopi for studier og videnskabelig fornyelse: De tværfaglige basisuddannelser, baseret på problemorienteret projektarbejde i grupper. Basisuddannelserne skulle som struktur give en bred indgang til en fleksibel uddannelsesstruktur, med gradvis specialisering frem mod studievalg, som skulle omfatte både traditionelle akademiske uddannelser og professionsrettede mellemuddannelser (senere blev både læreruddannelsen og socialrådgiveruddannelsen kappet af). Denne struktur skulle sikre dem et frit rum til at møde intellektuelle udfordringer og erhverve akademiske færdigheder, som under alle omstændigheder ville være grundlæggende for både videre uddannelse og erhvervskompetence. Men basisuddannelserne var også et laboratorium for re-konfiguration af videnskabelig viden. I en blanding af en videnskabskritisk og en pragmatisk jargon var tanken, at basisstudiernes problemorientering samtidig var en udfordring til traditionelle discipliner, teorier og metoder, således at de studerende så at sige orienterede sig i et bredere (tværfagligt) landskab og havde mulighed for et ganske dybtgående, forskningspræget arbejde med selvvalgte problemstillinger. Man kan sige, at denne side af konceptet snarere end at være forskningsstrategisk var præget af en dyb skepsis overfor de gamle disciplinbaserede paradigmer – men også inspireret af kritiske videnskabsstrømninger som neo-marxisme, semiologisk tekstforskning, pragmatisk og sociologisk sprogforskning (filologi *revisited*), økologisk naturforskning etc. I realiteten har den installeret en dynamik, som har været i stand til at re-konfigurere og integrere elementer fra de traditionelle discipliner i nye tværfaglige tematikker. Nogle af grundspørgsmålene i fagkritikken viste sig at være i god samklang med en bredere udvikling af nye videnskabsområder og en generel problematisering af troskyldig empirisme.

Reformuniversiteterne fik hurtigt deres eget – til dels dramatiske – liv, men var altså på mange måder inkarnationen eller den helt praktiske udmøntning af den kritik og de reformtanke og eksperimenter, der fandtes på de gamle universiteter. De blev derfor også ved deres eksempel en udfordring til de gamle universiteter – hvilket tydeligt viste sig, da studerende på alle universiteter gik i aktion til støtte for de RUC-studerende under konflikterne i 70'erne.

Anekdoten handlede om en parentes

En af de centrale forudsætninger for etableringen af de nye universiteter var, at de udgjorde en afværgemekanisme overfor reformpresset – umiddelbart det kvantitative ved at skabe flere

studiepladser, men også kvalitativt ved at realisere nogle af de ideer, som ikke havde kunnet realiseres på de gamle universiteter. Og dermed er vi tilbage ved morgenmødet på A Porta.

Socialdemokratiet (i opposition) og de studerendes organisationer havde kæmpet bravt for, at de nye universiteter skulle ligge i Jylland, hvor der manglede studiepladser – og havde tabt: Flere studiepladser i hovedstadsområdet til at aflaste Københavns Universitet – et planlægningsprincip, der stadig kendes i motovejsplanlægningen. Men Socialdemokraterne fik et holdkæft-bolsje i form af udpegningen af socialdemokraten Erling Olsen til rektor i Roskilde. Og Olsen, som selv havde løbet hovedet mod en mur på Københavns Universitet, lancerede tanken om et eksperimentelt universitet og inviterede studenterorganisationerne ind i en meget aktiv rolle i planlægningen af RUC. Siden gentog den samme procedure sig i Ålborg om end nu med en mindre dristig ledelse. Studenterorganisationerne formåede at forbinde mange af de tanker, der var tænkt om reformer i de gamle universiteter med den anvendelsesorienterede modernisering, som lå indbygget i de statslige ideer fra 1960'erne. Denne moderniseringspolitik havde også i fagbevægelsen og socialdemokratiet en særlig socialt og demokratisk legitimeret variant, og de fagkritiske processer var i mellemtiden ikke studenterpolitik, men institutionsudvikling og videnskabsfornyelse: En moderniseringsalliance mellem det man kunne kalde den fagkritiske universitetsreform og en bredere politisk dagsorden.

Mødet på A Porta handlede om ansættelsen af en lærer på RUC, som var indstillet af et fagligt bedømmelsesudvalg, men som også var en prominent talsmand for studenterbevægelsen og fagkritikken. Det mente Erling Olsen var en unødigt provokation – mens vi fra studenterside fandt det aldeles naturligt, at nogle af dem, der havde bidraget til det faglige grundlag for RUC, også kunne ende med at være videnskabelige medarbejdere ved universitetet – og i holdt øvrigt fast ved en vis akademisk uafhængighed af de taktiske hensyn. Vi skiltes på A porta uden at nå til enighed, studenterrepræsentanten i interimstyret blev senere stemt ned – det var klart, at rektor ikke længere vedstod sig sin afhængighed af den fagkritiske inspiration. Denne konflikt accelererede i de kommende år – dele af fagbevægelsen trak væsentligt i land, socialdemokraterne var splittede, og det endte som bekendt med, at Ritt Bjerregård som undervisningsminister (antagelig af en vis form for god vilje) knugede det truede universitet så tæt til kroppen, at det næsten tabte vejret i slutningen af 1970'erne. Ålborg gik det heldigvis af mange grunde langt bedre.

Et uindfriet reformbehov: ”1968” om utopisk vision

Moderniserings- og demokratiseringsalliancen var baseret på de traditionelle universiteters manglende reformbestræbelser. Med dens splittelse stod to modeller for udvikling af universitetets sociale ansvar og funktion i samfundet overfor hinanden. Fagkritikkens var at revidere indhold, at tematisere de samfundsmæssige interessemodsætninger, der er indbygget i viden og uddannelse, og at tage kritisk stilling. At politisere de akademiske institutioner i en grundlæggende forstand, og

det forudsætter en vis autonomi – det der sidenhen blev kaldt armslængde. Socialdemokraterne henholdt sig i stigende grad til en formal-demokratisk synsvinkel, ifølge hvilken et universitet er en statsinstitution, som skal styres demokratisk af de legitime statslige organer – folketing, regering osv. Indholdsmæssigt droppede de videnskabskritikken til fordel for en mere instrumentel og utilitaristisk forståelse af universitetets samfundsfunktion. Begge disse modeller repræsenterer et opgør med den klassiske forestilling om videnskabens neutralitet og den dertil hørende humboldtske styringsmodel – den faglige republik. I tiden ”efter A Porta” har disse positioner jo flyttet sig en del – de studerende har i stigende grad retireret til den humboldtske forestilling om institutionel autonomi, mens den generelle tendens i statsapparatet, ikke mindst bakket op af Socialdemokratiet, har været at udbygge en detaljeret styring af universiteterne, indtil man i 2003 helt ophævede republikken og gjorde den til en aktieselskabslignende non-profit organisation.

Der er ingen tvivl om, at universitetet funktionelt måtte blive et andet end det humboldtske af mange grunde. Både viden (forskning) og menneskelige ressourcer (kandidater) er blevet alt for centrale elementer i samfundsformationen til at få lov at passe sig selv. Det forhold, at universiteterne ikke for alvor har været i stand til at modernisere sig selv, har banet vejen for en række kontrolformer, som er ekstremt uhensigtsmæssige og måske faktisk vil have held til at tage livet af det uafhængige universitet. Man kan i hvert fald løbende forvise sig om, at der langt fra er fundet bæredygtige løsninger på de udfordringer universitetssektoren står overfor.

LITTERATUR

Andersen, Anders Siig & Heilesen, Simon (red.) (2015), *The Roskilde Model: Problemoriented Learning and Project Work*, Springer, New York.

DSF (1972), *Samfundsvidenskabelig basisuddannelse – hvem kører løbet?*, København.

Jensen, Jens Højgård og Salling Olesen, Henning (red.) (1999), *Project Studies – a late modern University Reform*, Roskilde Univ Press, Roskilde.

Nielsen, Jens Chr., Jensenius, Niels H, Salling Olesen, Henning (1997), *Utopien der slog rod. RUC – radikalitet og realisme, SR/RUC*, Roskilde.

Salling Olesen, Henning (red.) (1971), *Humaniora – pensioneret af kapitalen?*, DSF, København.